

Bakk Miklós

Modellviták – rejtett stratégiák*

Többszörös megmérettetés előtt áll az RMDSZ. A 2000. esztendő, az ezredforduló éve nem csak választási év, nem csupán a szervezet tízéves történetére való visszatekintés lehetősége (mely eddig inkább csak az önünneplés külsőségeiben valósult meg), hanem a kötelező számvetés pillanata is: annak a mérlegnek a megvonnása, hogy mit jelent a kormánykoalícióban való részvétel most lezáruló szakasza a távlatok tekintetében. Úgy vélem, Birtalan Ákos és Toró T. Tibor vitaindító tanulmányai¹ jó tematizációs kiindulópontokat adhatnak e távlatok elemzéséhez, a kritikus, de mégis a perspektívák feltárására irányuló számvetéshez. De igazán hasznosnak azt tekinteném, ha a kérdés mögé tudnánk tekinteni, megpróbálván végiggondolni azt, mi is rejlik az egész „belső választás”-problematika mögött.

Mi itt a kérdés?

Toró T. Tibor szerint a belső választások kérdésében tulajdonképpen két alapvető politikai stratégia – lényegében: jövőkép – konfliktusa jelenik meg. Azonban amit ő „önkormányzati struktúra versus pártstruktúra” kettősségként ragad meg, a kérdést – véleményem szerint – némiképp leszűkíti. Még akkor is, ha e megközelítés arra mindenképpen alkalmas, hogy megvilágítsa, mekkora belső demokráciadeficittel küszködik az RMDSZ.

A szűkítés részben ideológiai eredetű: összefügg azzal, hogy az RMDSZ „brassói modelljét” az elmúlt hét év során egyfajta „önmegvalósító modellnek” tekintették, azaz olyan „önkormányzati struktúrának”, amely helyettesíti, illetve megelégszi azt a közjogi autonómiát, amelyet az RMDSZ programjába foglalt. Így a szervezet brassói modelljétől való eltérések az önrendelkezés feladásaként voltak értelmezhetők.

Az alábbiakban ettől a paradigmától eltérően próbálom értelmezni az RMDSZ eddigi pályáját: egyrészt olyan szervezetnek tekintem, amely megalakulását követően nagyon hamar pártként kezdett el működni, másrészt az RMDSZ stratégiáit nem csak a program és különböző irányzatok vitái alapján, hanem politikai elitjének érdekei felől is megvizsgálom.

Mi az RMDSZ?

Az RMDSZ megalakulásakor hármass szerepet töltött be: 1. egy identitásbiztosító mozgalomét; 2. a hiányzó civil társadalomét és 3. a romániai magyarság nevében fellépő politikai képviselőét. Az identitásbiztosító mozgalom jellege főleg működésének első évében volt jellemző, mi több, e karaktervonása sokak számára alapvetőnek tűnt, s így teret nyert az a tétel, hogy a párt-RMDSZ megkülönböztető mozgalom-RMDSZ-től,² sőt törekedni kell azokra a szervezeti megoldásokra, amelyek számolnak e kettősséggel. A hiányzó civil társadalom létrehozására tett

* A tanulmány a *Magyar Kisebbség* c. folyóirat 2000. évi 1. számában jelent meg. (Eredeti oldalszámok: 8–12.)

¹ *Belső választásokról és másokról, „eretnek” megközelítésben, illetve Szövetségi belső választások: egyszerű tisztújítás vagy az „erdélyi magyar parlamentizmus” rehabilitációjának kísérlete.* Magyar Kisebbség 1999/4.

² Szilágyi N. Sándor: *Mi lesz veled, RMDSZ?* Korunk 1991/2.

RMDSZ-erőfeszítések eredményeképp viszont létrejött a civil társadalom RMDSZ-től függő része (ebben az elosztási rendszernek volt és van fontos szerepe), és ez stratégiai elképzelések kiinduló adottságává vált.

Az RMDSZ belső szerkezetét azonban az általa megszerzett politikai pozíciók alakították: az RMDSZ-t ezért politikai pártnak kell tekintenünk. A kérdés csupán az: milyen párt ez?

Úgy vélem, a leghelyesebb az, ha *modern néppártnak* tekintjük az RMDSZ-t, mivel rendelkezik ennek a szakirodalomban meghatározott ismérveivel: ideológiai nyitottság, professzionális pártapparátus és a platformosodás lehetőségének fenntartása.³ Modern néppárti jellegére (catch-all parties, Allerweltparteien) utal az is, hogy az elmúlt években az RMDSZ számára másodlagossá vált a párttagság kérdése, az előtérbe a médiák által megteremtett *véleményközösség* került.

Amennyiben az RMDSZ-t – tipológiai értelemben – néppártnak tekintjük (ami nem azonos az ideológiai értelemben vett néppárttal – jóllehet, az RMDSZ ideológiailag is ez utóbbi pártok európai családjához sorolja önmagát), akkor a belső választások kérdését a pártdemokrácia belső kérdéseként kell megvizsgálnunk. A kérdés ekkor az RMDSZ-en belüli elitcsoportok stratégiáival kerül összefüggésbe.

Legitimitáselvű stratégiák

A stratégiák nem csupán azokban a célokban jelennek meg, amelyek az RMDSZ programjában szerepelnek. Részben ugyanis rejtett stratégiákról van szó, amelynek „nyersanyaga” jelentős mértékben nem racionális természetű: olyan hitek, normák és közvélekedések alakítják, amelyek nem nagyon jelennek meg a nyilvános beszédben. Az RMDSZ által tételezett céloknak nem csak az a funkciója, hogy egy közös jövőkép mozgósító erejével a romániai magyarságot egységes szavazóbázissá alakítsa (ideológiai funkció), hanem az is, hogy az eszközt biztosítson az elitnek, mellyel a létező kollektív identitásra – a feszültségek keltésének és feloldásának finom játéka révén – rátelepedhet.

A programszerűen megfogalmazott célokban – vagyis amelyek az RMDSZ kongresszuson elfogadott dokumentumaiból is kiolvashatóak – lényegében két stratégia jelenik meg. Végső konzekvenciájában mindkettő a román állam közjogi struktúrájának átalakítását vonja maga után.

Az *autonómia stratégiája* a legrégebbi, célként gyakorlatilag 1992 óta van jelen az RMDSZ dokumentumokban, az 1993-as Brassói Kongresszus pedig szervezeti konzekvenciákat is maga után vonó központi gondolattá fogalmazta át. A cél sajátossága az, hogy legitimitása van, realitása viszont nem sok. Ez sajátos, értékelvű törésvonalat eredményezett, egyfajta pragmatista/idealista megkettőződést a beszédmódok és attitűdök tekintetében. Ennek több ideológiai tematizációja van; legismertebb a „mérsékelt” versus „radikális” ellentét (alvátozatok: autonomista, kuruc-labanc stb.). Ideológiai funkcióját tekintve az autonómia stratégiája tulajdonképpen kettős célt szolgált: a) kritikai eszköz volt, amelyet a gyakorlati politizálás exigenciáival szemben bármikor érvényesíteni lehetett; b) olyan epiztemé (tematizációs kiindulópont) volt, amelyhez minden szervezeti reformkezdeményezés vissza tudott nyúlni. Világos tehát, hogy az autonómia stratégiája így „ellenzéki stratégiává” vált.

Megújítható-e e stratégia? Valószínűleg igen, s ennek két feltétele van: 1. szervezeti reform (a szervezeti status quo megváltozása); 2. az 1996–1997-ben félbehagyott autonómiakonceptciók újragondolása. Ez utóbbit az teszi szükségessé, hogy

³ Lásd: Kircheimer, O.: *Die Wandel des westeuropäischen Parteiensystems*. Politische Vierteljahresschrift 1965/6.; Pokol Béla: *Politikai reform és modernizáció*. Magvető, Budapest 1989.

már felmérhető, milyen irányba alakul a román közjogi rendszer, s az is látható, hogy előbb-utóbb alkotmánymódosításra lesz szükség.

A *regionális stratégiára* csupán néhány tézis utal, amely az RMDSZ 1999-es Csíkszeredai Kongresszusán került a Szövetség programjába (az erdélyi regionális érdekről szóló fejezetbe). Ideológiailag nem kidolgozott, funkciója azonban már most világos: kilépés a partnerkeresés mostani kereteiből, amelynek igazodási pontjait tulajdonképpen a román pártelitnek az euroatlanti világhoz és demokratikus értékekhez való viszonya adta, és új szövetségesek keresése a regionális érdekek alapján. E stratégiát nyilván az a regionális dinamika fogja felértékelni, amely az Európai Unió keleti határán – Magyarország felvételét követően – bontakozik ki majd, s amely „helyzetbe hozza” nem csak az RMDSZ „regionális elitjét” (azt, amelynek kialakulása már most nyomon követhető az önkormányzati elit és a vidéki vállalkozói szféra összefonódásában), hanem a többi párt hasonló érdekelttségű erdélyi elitjeit is.

Az ideológiai törésvonal pedig, amely e stratégiával megjelenik, már inkább két pragmatizmus vitájának fog tűnni.

Mindkét stratégia valamiképpen túlmutat a román állam jelenlegi formáján: mind a nemzeti autonómia gondolata, mind pedig az (erdélyi) regionális autonómia eszméje azon az előfeltevésen alapszik, hogy a romániai magyarság integrációja csak úgy valósulhat meg, ha a román állam szerkezeti elemeiben is tükrözi azt a történeti valóságot, hogy itt jelentős, magát őshonosnak tekintő magyar közösség él. Vagyis: a román államnak mind intézményei, mind pedig a polgárainak nyújtott szimbolikus javai tekintetében alkalmazkodnia kell ehhez a valósághoz. Pontosabban: mindkét stratégia legitimitásvívó.

A rejtett konzociációs modell

A harmadik stratégia – melyet *konzociációs stratégiának* nevezek – az RMDSZ kormányzati szerepvállalásával került előtérbe. A kormányzati szerepvállalással ugyanis közvetlenül megtapasztalhatóvá vált az a – nyugati demokráciákban már ismert – törvényszerűség, hogy „a parlamenti pártrendszerek a politikai és állami intézményrendszer szerves és integráns részeivé váltak”⁴, és ez tulajdonképpen egy bizonyos mértékű szakítást jelentett azzal a nagyon fontos öndefiníciós elemmel, amely szerint az RMDSZ a romániai magyarság „érdekvédelmi és közképviselői” szervezete. A romániai magyar szavazók számára ez abban a feszültségben jelenik meg, amelyet a nem saját, „nem legitim” román állam és annak „legitim része”, az RMDSZ között számukra létezik. Az RMDSZ-elit számára viszont egyfajta termékeny feszültségről van szó, amelynek feloldása folyamatos – mondhatni: napi – feladat.

Az a stratégia pedig, amelynek keretében az elit ezt feloldja, – úgy tűnik – azonos a politikatudományban ismert „oszloposodott társadalmak” létrehozására és konszolidálására irányuló törekvéssel.

Miről van szó? Mindenekelőtt a politikai elit és a csoport/társadalom viszonyának sajátos alakulásáról. Olyan folyamat ez, amely megfigyelhető a politikai szubkultúrák tekintetében megosztott európai országokban, így például Hollandiában, Belgiumban vagy Ausztriában.⁵ Ezekben az országokban a politikai tagoltság gyökereinél egymástól világosan elhatárolódó kulturális csoportokat találunk, ugyanakkor megfigyelhető, hogy a politikai szubkultúra (csoportidentitás) „puha” elemeit (attitűdök, ideológiák, világnézetek) az illető csoport „kemény” (intézményi) szervezethez egésszít ki és tartja fenn. A politikai szubkultúrák (társadalmi) *oszlo-*

⁴ Fricz Tamás: *A magyarországi pártrendszer 1987–1995*. Cserépfalvi Kiadó, é.n. 42.

⁵ Lásd: Enyedi Zsolt: *Politika a kereszt jegyében*. Osiris Kiadó, Budapest 1998.

pokba szerveződnek, amely „... párt, szakszervezetek, sajtó, klub, ifjúsági, szabadidős és egyéb szervezetek olyan hálózata, amely a párttag közösségi igényeiről gondoskodik fiatakorától öregségéig, integrálva őt a pártba, kielégítve az elvtársiasság iránti igényét, és izolálva őt a rivális szubkultúra tagjaitól”.⁶ Tehát az oszlop az a szubkultúra, amely teljes egészében intézményesült és hierarchikusan összehangolt szervezeti struktúrája révén lehetővé teszi, hogy tagjai az élet minden területén a hozzá tartozó intézményekben folytathassák tevékenységüket, s ehhez eléri azt is, hogy az állam elismerje mint önálló, társadalomalkotó entitást.⁷

Az oszloposodott társadalmakban kialakult politikai modell olyan kompromisszumok alapján működik, amely nem veszélyezteti a szubkultúra identitását. Vagyis: az oszlopok közötti konszenzust, a közjavak szubkultúrák közötti megosztásának rendjét az oszlopot képviselő elitiek közötti kompromisszum alakítja ki.

Az RMDSZ a kormányzati szerepvállalással tulajdonképpen egy rejtett, nem tematizált konszociációs stratégiát követ. Ennek egyik előfeltétele adott: a romániai magyarság nem csak etnikai közösség, hanem politikai értelemben is az. Azaz: az RMDSZ szavazótábora szubkulturális közösségként működik. A másik feltétel, amely a koalíciók és a kompromisszumok hosszabb távon való működését biztosíthatná, viszont nem adott: a román társadalom egésze nem lépett rá az oszloposodás útjára, amely – többek között – fejlett civil társadalmat (is) feltételez. Ezért e stratégia előnyei jelenleg másodlagosnak tűnnek hátrányaihoz képest. Amelyek abból adódnak, hogy az oszloposodás által az elitiek megszilárdítják hatalmukat követőik felett, s az általuk bevezetett konszociációs technikák fő eredménye az, hogy lényegében saját érdekükben intézményesítik a társadalmi problémákat. Ekként az RMDSZ-re is érvényes Panebianco tétele: „Minden olyan párt vagy mozgalom, amely monopolizál egy kollektív identitást, privilegizálja a vezetőit”.⁸

Konfliktus a stratégiák között

Az RMDSZ jó néhány belső vitája lényegében szemléleti problémára vezethető vissza; s ezek mögött sokszor e stratégiák konfliktusa fedezhető fel. Míg a konszociációs modell stabilitáselvű, a másik kettő a legitimitáson alapszik. Sokszor a nemzetközi környezetnek is függvénye, hogy melyik elv kerül az előtérbe. A Balkán és Közép-Kelet-Európa közötti térségben ez elmúlt évek során a „nemzetközi rendezés” filozófiája kétségtelenül stabilitáselvű volt. A stabilitás és legitimitás persze nem ellentétei (vagy ellentettjei) egymásnak – a tartós stabilitás legitim elrendeződést is eredményezhet. Viszont egyértelmű, hogy az integráció gyorsabb, művibb szakaszaiban a stabilitás szempontjai kerülnek az előtérbe. De számolni kell azzal, hogy a szerves fejlődés feltételeinek megteremtődését követően a legitimitás kérdései ismét fontosabbakká válnak.

⁶ Barnes, Samuel: *Party Democracy: Politics in an Italian Socialist Federation Organization*. Yale University Press 1967.

⁷ Lásd: Enyedi: *i.m.*

⁸ Lásd: Panebianco, Angelo: *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge 1988.